

BUDUĆNOST RAZVOJA HRVATSKOG VINOGRADARSTVA I VINARSTVA

THE FUTURE OF DEVELOPMENT OF CROATIAN VITICULTURE AND ENOLOGY

R. Bišof, Stanka Herjavec

SAŽETAK

Republika Hrvatska ima izuzetno povoljne ekološke uvjete za proizvodnju grožđa i vina. Raznolikost asortimana, suvremeno znanje i tehnologija mogu dati prepoznatljive kvalitetne i vrhunske proizvode. Proizvode koji mogu naći svoje mjesto i na izbirljivom svjetskom tržištu. Međutim, postoje i brojni problemi. Od nedostatka sredstava, starosti vinograda, do nedovoljne opremljenosti itd. Neophodno je stimulirati podizanje vinograda samo na najboljim položajima. Poticati okrupnjavanje i opremanje obiteljskih gospodarstava koja posjeduju preko 90% vinograda, održati kvalitetne tehničko-tehnološke cjeline velikih vinogradarsko-vinarskih poduzeća, te poboljšati tehnologiju proizvodnje vina od berbe do grožđa do punjenja u boce, uvažavajući ekološke i sorte specifičnosti. U svemu tome važna je uloga stručno-savjetodavne službe i znanosti, te donošenje i provođenje odgovarajućih zakona, pravilnika i pratećih propisa u skladu s rješenjima u vinogradarskim zemljama EU, EEZ i svjetskih strukovnih organizacija O.I.V. i C.I.D.E.A.O.

Ključne riječi: Hrvatska, vinogradarstvo, vinarstvo, stanje, problemi, razvoj.

ABSTRACT

The Republic of Croatia has extremely beneficial ecological conditions for grape and wine production. Different cultivars, long tradition, contemporary knowledge and technology may reveal recognizable products of the highest quality, that is, the products that could find their place on the fastidious world market. However, there are also many problems, like shortage of funds, old vineyards, shortage of equipment etc. It is necessary to stimulate foundation of vineyards on the most convenient sites, as well as the growth and development

(of family farms with more than 90% of vineyards, to maintain technical and technological sectors of the big viticultural and enological firms. Also, to establish optimal technology in wine production from grapes to bottle filling, taking into consideration ecological and cultivar peculiarities. Hence the importance of the expert advisory service and science, as well as new laws and regulations concordant with regulations of the other wine - growing countries of the EU, EEZ and the world professional organizations O.I.V. and C.I.D.E.A.O.

Key words: Croatia, viticulture, enology, state, problems, development.

UVOD

Proizvodnja grožđa i vina ubraja se u najstarije ljudske djelatnosti i seže u mitsko doba. Sedam do devet tisuća godina prije Krista, po nekim izvorima i više.

Republika Hrvatska ima vrlo različite klimatske i edafske prilike, izuzetno povoljne za uzgoj vinove loze. Stoga i vrlo dugu i bogatu tradiciju u proizvodnji grožđa i vina. Vinogradarstvo i proizvodnja vina spominju se u Istarskom razvodu iz 1325. godine, u Statutima dalmatinskih gradova (Korčula 1407, Hvar 1331 itd.), a vinogradarstvo sjevernog dijela Hrvatske zabilježeno je u Zlatnoj buli 1222. godine i drugim kasnijim dokumentima.

Najveće površine vinograda na ovim su prostorima postignute do pojave filoksere. Zabilježeno je da su 1888. godine površine vinograda iznosile 172.700 ha, 1914. godine 135.100 ha, a od 1935. do 1939. godine 108.000 ha.

STANJE I AKTUALNI PROBLEMI VINOGRADARSKO-VINARSKE PROIZVODNJE

Vinogradarstvo je tradicionalno vrlo intenzivna proizvodna grana s velikim udjelom ljudskoga rada. Posebice na najpovoljnijim tzv. vinogradarskim položajima, gdje je primjena mehanizacije otežana. Ekonomski razlozi unazad više godina doveli su do čestog korištenja ravnih - nevinogradarskih položaja, prikladnih i za druge kulture, na kojima je proizvodnja grožđa obilnija, ali nesigurnija i nedovoljno kvalitetna.

U cjelini je dominantan vinski asortiman, jer za to postoje i najpovoljniji ekološki uvjeti. Tržišno orijentirana proizvodnja stolnoga grožđa moguća je samo na vrlo ograničenom području.

Osnova cjelokupne proizvodnje grožđa i vina i drugih proizvoda od grožđa i vina jesu vinogradi. Stanje površina pod vinogradima i proizvodnja grožđa prema statističkom ljetopisu Republike Hrvatske za 1995. godinu predočeni su na tablicama 1 i 2.

Tablica 1 Vinogradi i proizvodnja grožđa
Table 1 Vineyards and grape yield

Godine Years	Površina rodnih vinograda, tis. ha Area of productive vineyards, in '000 hectares				Trsovi, mil. No. of vines, in '000.000		Proizvod- nja grožđa, t Total grape yield, tons	Prirod po trsu, kg Yield per vine, kg
	Ukupno Total	Na američkoj podlozi American root-stock	Domaća loza Domestic vines	Hibridi Hybrids	Ukupno Total	Rodni Fruit- -bearing		
1985	71	63	2	7	461	436	296 329	0.7
1986	71	62	2	7	455	432	478 863	1.1
1987	70	61	2	7	451	424	467 832	1.1
1988	69	60	2	7	444	415	344 714	0.8
1989	73	64	2	7	444	417	363 704	0.9
1990	68	60	2	6	440	413	397 712	1.0
1991	68	60	2	6	435	410	426 514	1.0
1992	54	47	1	6	344	327	379 808	1.2
1993	54	47	1	6	348	328	396 013	1.2
1994	53	46	1	6	338	321	363 020	1.1
Poduzeća i poljoprivredne zadruge ¹⁾ - Agricultural companies and cooperatives ¹⁾								
1985	7	7	-	-	27	25	54 994	2.2
1986	7	7	-	-	27	25	70 271	2.8
1987	7	7	-	-	28	25	64 802	2.6
1988	7	7	-	-	29	25	62 058	2.4
1989	8	8	-	-	30	26	60 888	2.3
1990	7	7	-	-	30	26	67 324	2.6
1991	7	7	-	-	30	27	64 939	2.4
1992	4	4	-	-	17	15	35 588	2.4
1993	4	4	0	-	17	15	34 901	2.3
1994	4	4	0	-	15	15	30 502	2.0
Individualni proizvođači - Private producers								
1985	65	56	2	7	434	411	241 335	0.6
1986	64	55	2	7	428	407	408 592	1.0
1987	63	54	2	7	423	399	403 030	1.0
1988	62	53	2	7	415	390	282 656	0.7
1989	65	56	2	7	414	391	302 816	0.8
1990	61	53	2	6	410	387	330 388	0.9
1991	61	53	2	6	405	383	361 575	0.9
1992	50	43	1	6	327	312	344 220	1.1
1993	50	43	1	6	331	313	361 112	1.2
1994	49	42	1	6	323	306	332 518	1.1

Na tablici 1 vidljivo je smanjivanje ukupnih površina vinograda. Od 72 000 ha u 1985. godini, početkom domovinskog rata registrirano je 68 000 ha. Pod srpskom okupacijom našlo se 12 000 do 14 544 ha i šest vinarija. Zbog ratnih zbivanja i svih gospodarskih problema s tim u vezi površine vinograda i dalje su smanjivane, sve do 53 000 ha u 1994. godini. Od toga je 4 000 ha ili 7.55% kod poduzeća i poljoprivrednih zadruga, sve na podlogama, a 49 000 ha ili 92.45% otpada na individualne proizvođače. Oni, međutim, imaju i 1 000 ha ili 2.04 % tzv. domaće loze i 6 000 ha ili 12.25% hibrida, tako da je na podlogama 42 000 ha ili 85.71%. Ukupno je, dakle, 46 000 ha vinograda na podlogama.

Na preostalom dijelu još okupiranog teritorija prema rješenjima o zaštiti kontroliranog podrijetla vina iz 1991. godine ukupno je 3 593 ha vinograda ("Dunavka Pajzoš" 81 ha, "Vupik" Vukovar 1 503 ha, IPK Osijek-Erdut 820 ha i PIK Belje - Beli Manastir 1 189 ha).

Iz metodoloških objašnjenja u Statističkom ljetopisu vidi se da su podaci o površinama, broju trsova, proizvodnji i domaćoj preradi u individualnim domaćinstvima dobiveni procjenom. Da prikazani statistički podaci nisu dovoljno objektivni vidi se i po podacima na str. 184 istog ljetopisa (Tablica 2), gdje ukupne površine vinograda u 1994. godini iznose 55 000 ha, a kod individualnih proizvođača 51 000 ha.

Tablica 2 Poljoprivredna površina prema kategorijama korištenja

Table 2 Agricultural land, by type of cultivation

u 000 ha
'000 hectares

Godine Years	Ukupno vinogradi Total vineyards	% od obradive površine % of culti- vable area	Poduzeća i poljopriv. zadruga Agricultural companies and cooperatives	% od ukupne površine vinograda % of total vineyards	Individualni proizvođači Private producers	% od ukupne površine vinograda % of total vineyards
1985	75	3.66	7	9.33	68	90.67
1986	74	3.61	7	9.46	67	90.54
1987	74	3.61	7	9.46	67	90.54
1988	72	3.53	7	9.72	65	90.28
1989	73	3.59	8	10.96	65	89.04
1990	73	3.59	8	10.96	65	89.04
1991	71	3.51	8	11.27	63	88.73
1992	56	3.77	4	7.14	52	92.86
1993	57	3.84	4	7.02	53	92.98
1994	55	3.57	4	7.27	51	92.73

Naša je procjena, poznavajući prilike vinogradarskih područja, podregija i vinogorja da imamo ukupno do 40 000 ha vinograda. Isto tako, slažemo se s procjenom da bi 80 000 ha vinograda zadovoljilo vlastite i izvozne potrebe, kako je već ranije obznanjeno (Prvi hrvatski Kongres vinogradara i vinara, 1994.).

Ukupna proizvodnja grožđa u 1994. godini iznosila je 363 020 tona. Prirod po trsu veći je u vinogradima poduzeća i poljoprivrednih zadruga, ali se u razdoblju od 1990. do 1994. godine postupno smanjuje s 2.6 kg na 2.0 kg. Individualni proizvođači imali su u isto vrijeme manje prirode po trsu zbog prosječno niže tehnološke razine i to od 0.9 do 1.2 kg, ali je očita tendencija povećanja priroda po trsu.

Zaključno s mjesecom travnjem 1994. godine površine vinograda s kojih se proizvodilo vino sa zaštićenim i kontroliranim podrijetlom iznosile su 37 455 ha. Sadašnji udio individualnih vinogradara iznosi 301,5 ha (Istra 20, H. Zagorje 17,5, Dalmacija 75, Prigorje i Moslavina 23, Slavonija 65, Međimurje 61 i Plješivica 40 ha). To znači da je veći dio vinograda obuhvaćen zaštitom.

Za stanje u našem vinogradarstvu karakteristično je smanjivanje površina. Osobito je velik pad površina u jadranskom priobalju i na otocima, te na tipičnim vinogradarskim položajima u kontinentalnom dijelu Hrvatske. U mnogim je vinogradima veliki broj praznih sadnih mjesta. Nepovoljna je starosna struktura, na većem dijelu privatnog posjeda i sortna struktura. Obnova i podizanje novih vinograda nisu ni približno zadovoljavajući. Razlozi takvom stanju su brojni. Prije svega, nepovoljan je odnos troškova proizvodnje i cijena finalnog proizvoda - vina. Mnoga su domaćinstva staračka. Nedostaje radne snage, osobito kvalificirane, kako na selu, tako i u poduzećima. Nedostaje obrtnih, poticajnih i investicijskih sredstava, koja dosežu 30 do 40 000 DEM/ha. Nikakva je ili nedovoljna stručno-savjetodavna pomoć proizvođačima grožđa i vina na obiteljskim gospodarstvima, koja zajedno posjeduju 92.45% od ukupnih površina vinograda. To su, međutim, uglavnom male, često rascjepkane površine i rijetka su gospodarstva ili privatni poduzetnici s 5, 10 ili više hektara vinograda. Asortiman im je ponajviše vrlo šarolik, često nekvalitetan, a cjelokupna tehnologija proizvodnje grožđa i vina većinom nije na zadovoljavajućoj razini.

Uvođenjem zaštite kontroliranog podrijetla vina i zatim promjenama u političkom i gospodarskom sustavu, postupno se, unatoč svim poteškoćama, povećava broj obiteljskih gospodarstava, koja uz postojeće podižu i nove vinograde na suvremenim koncepcijama. Nabavljaju neophodnu opremu i meha-

nizaciju, te svoje kvalitetne i vrhunske proizvode s oznakom kontroliranog podrijetla sami prezentiraju i plasiraju na tržištu.

Korisnici državne zemlje, bivša velika društvena gospodarstva, kombinati i PIK-ovi, zapali su u velike poteškoće s nedostatkom sredstava i nelikvidnošću. Dobrim je dijelom u pitanju i njihovo funkcioniranje, odnosno proces proizvodnje grožđa, koji se odvija u smanjenom opsegu i na nižoj tehnološkoj razini (rezidba, gnojidba, zaštita itd.). Mnogi su vinogradi već iskrčeni, suviše stari i prorijeđeni ili u velikoj mjeri zapušteni. Instalirani veliki prerađivački i drugi tome pripadajući kapaciteti nedovoljno su iskorišteni, a dijelom dospjeli i za obnovu. Proces pretvorbe i privatizacije u ovoj djelatnosti teče dosta sporo, s mnogim problemima i izvjesnim nejasnoćama. U pokušaju rješavanja takvog stanja neki su ugovorno davali vinograde u zakup, i do 50 ha. U pravilu one mlađe i produktivnije i sortno atraktivnije. Pokazalo se da je interes dosta velik. Ali zbog pravne ništavnosti takvih ugovora, jer je zemlja državna, i nemogućnosti da se proizvedeno vino stavi u promet sa zaštićenim i kontroliranim podrijetlom, nariješen je status zakupaca, koji su time dovedeni u bezizlazan položaj. Nadamo se da će se ovi problemi uskoro riješiti najavljenim raspisivanjem natječaja za prodaju, zakup i druge načine korištenja zemlje u vlasništvu države.

Izuzetno važan segment vinogradarstva, koji nikako ne zadovoljava, je i proizvodnja loznog sadnog materijala. Značaj kvalitetnog loznog sadnog materijala ne treba posebno obrazlagati. Većina se cjepova uvozi iz inozemstva, posebice iz Italije. U 1995. godini kod pet proizvođača cjepova u Hrvatskoj (Jaska-vino, Agromedimurje, Hимера d.o.o. Varaždin, Rudina d.o.o. Đakovo i dipl. ing. Ante Anušić) cijepljeno je ukupno 820 000 komada reznica podloga, od čega se prema dosadašnjim iskustvima može očekivati samo 30 do 35% cjepova prve klase. I reznice podloga također se uvoze. Površine loznih matičnjaka u 1995. godini iznosile su ukupno 14.5 ha (Kutjevo, Zadar, Poduh, Rudina Varaždin, Jaska-vino), od čega je 2.5 u Poduhu već gotovo nepotrebljivo, a sve ostalo je mlađe od 5 godina. Sve je materijal s certifikatom. Sa 60% zastupljen je Kober 5 BB (2-3 klona), sa 25% SO₄, a na Paulsen 1103, 41 B i Richter 110 otpada preostalih 15%. Plemke se nabavljaju iz umatičenih vinograda. I u tako skromnoj, posve nedovoljnoj proizvodnji podloga, plemki i cjepova i njihovom prometu ima niz problema, koje bi trebalo što prije riješiti u interesu održanja i daljeg razvoja vinogradarstva i vinarstva.

Zaključno s veljačom 1996. godine prema podacima Ministarstva poljoprivrede u Hrvatskoj je ukupno 477 vina koja nose oznaku kontroliranog pod-

rijetla. Od toga je 35 stolnih vina (7.34%), 368 kvalitetnih vina (27.1%) i 74 vrhunska vina (15.51%). Od ukupnog broja vina s kontroliranim podrijetlom 366 je bijelih vina (76,33%), 14 ružičastih (2,93%) i 74 crnih vina (20.33%). Izdano je rješenje za stavljanje u promet ukupno 235 645,70 hl vina s kontroliranim podrijetlom iz berbe 1994. godine, od čega stolna vina čine 9.7%, kvalitetna vina 82,2% i vrhunska vina 8,14%.

Neovisno o kategoriji kakvoće, individualni proizvođači u obiteljskim vinarijama proizveli su oko 1.5% od ukupne količine zaštićenih vina u primorskoj regiji, dok ta količina vina u regiji kontinentalne Hrvatske iznosi 4,5%. Općenito uzevši, možemo reći da se u obiteljskim vinarijama proizvodi manje od 3.0% od ukupne količine zaštićenih vina u Republici Hrvatskoj.

Podrumski kapaciteti poduzeća i poljoprivrednih zadruga prema procjeni na području vinogradarske regije kontinentalne Hrvatske iznose oko 1 000 000 hl, što uključuje 342 800 ha vinarija u Belju, Erdutu, Iloku, Pajzošu i Vukovaru. Na području primorske Hrvatske približno je 1 650 000 hl, uključivši vinarije u Drnišu i Benkovcu. Tomu treba pribrojiti i kapacitete podruma oko 130 individualnih proizvođača, koji proizvode vina s oznakom kontroliranog podrijetla. Kapacitet većine podruma iznosi između 3 000 do 50 000 litara, a svega njih nekoliko posjeduje vinske podrume većeg kapaciteta i do 400 000 litara. Od sedamdesetak vinarija u Hrvatskoj većih od 100 000 litara, koje su vlasništvo poduzeća i zadruga oko 37% čine one namijenjene preradi i doradi, preradbenih vinarija je oko 55%, a tri velike vinarije u Hrvatskoj opremljene su isključivo za doradu i finalizaciju vina. Vinarije individualnih proizvođača su preradbeno-doradbene, iako se u većem broju njih punjenje vina u boce često provodi neadekvatnom opremom, te nije zajamčena dulja stabilnost vina u prometu. S obzirom na tipove vina koji se proizvode u pojedinim područjima, a mislimo pri tom na kategorije bijelih i crnih vina, opremljenost podruma vinskim suđem ne zadovoljava ni po materijalu, a niti po veličini.

Prihvaćajući kakvoću vina kao imperativ njegova trženja, pojedina poduzeća u kontinentalnoj Hrvatskoj, Istri, a vrlo malo u Dalmaciji mijenjaju tehničko-tehnološku koncepciju proizvodnje koja je do nedavno bila podređena preradi velikih količina grožđa i prema tome proizvodnji velikih količina vina, najčešće gotovo konfekcijskih svojstava. Opremaju se suvremenim uređajima za preradu grožđa, fermentaciju i doradu vina (muljače na trenje, kvalitetne pneumatične i tank preše, vakuum filteri za čišćenje mošta, mikrofilteri, uređaji za hlađenje mošta u vrenju i za stabilizaciju vina na tartarate, spremnici od inoksa manjih zapremina).

U predfermentacijskoj fazi obrade mošta uglavnom se provodi stacionarno taloženje s dekantiranjem, primjena centrifuga je zanemariva, ali se u novije vrijeme sve više proizvođača opredjeljuje za čišćenje mošta preko vakuum filtera. Sve veći broj vinarija kontinentalne Hrvatske, Istre i Hrvatskog primorja oprema se uređajima za hlađenje, što omogućuje kvalitetno provođenje fermentacije bijelog mošta pri nižim temperaturama. Proizvodnja crnih vina zasniva se gotovo isključivo na klasičnom postupku fermentacije masulja, koja se ovisno o opremljenosti podruma provodi u betonskom suđu ili u inoks rototankovima. Maceracija grozdova u atmosferi ugljikova dioksida, postupak prikladan za proizvodnju pitkih crnih vina voćnog karaktera, ne primjenjuje se niti u jednoj vinariji. U procesu dorade vina najčešće se upotrebljavaju naplavni i pločasti filteri, dok je primjena centrifuga radi brze dorade i pripreme vina za tržište gotovo zanemariva. Novija tehnika filtriranja, primjerice tangencijalna, primjenjuje se često stručno neprovjereno u pojedinim vinarijama kontinentalne regije, ne vodeći računa da li taj postupak uvijek pozitivno utječe na kakvoću, posebice vrhunskih vina, na prepoznatljivost sorte i podrijetla. Postupak termolize je gotovo napušten i sve veći broj vinarija, poglavito u kontinentalnoj regiji, opredjeljuje se za mikrofiltriranje i hladno sterilno punjenje vina u boce. U većem broju obiteljskih vinarija punjenje vina u boce provodi se neadekvatnom opremom i u neodgovarajućim uvjetima, što često dovodi do samo kratkotrajne stabilnosti vina u boci. Većina vinarija, posebice onih u vlasništvu poduzeća i zadruga, ne posjeduje klimatizirane prostore za čuvanje ubočenih vina.

Općenito gledajući, u Hrvatskoj je posljednjih desetak godina učinjen znatan, no još uvijek i ne zadovoljavajući pomak u kakvoći vina. Najveći napredak u približavanju suvremenim, općeprihvaćenim kriterijima kakvoće postignut je kod bijelih vina, poglavito u vinogorjima kontinentalne Hrvatske, te u Istri i Hrvatskom primorju. Karakterizira ih sklad okusa, pitkost, svježina, cijenjena svjetlija boja, fino izražena do intenzivnije naglašena aroma, prepoznatljivost sorte i podrijetla. Bijelim vinima Dalmacije i otočja i dalje je najčešći prigovor početna ili već poodmakla oksidacijska promjena mirisa i okusa, preintenzivna boja, loše izbalansiran odnos alkohola i kiselina, te često izraženija gorčina i trpkost okusa. Činjenica je, međutim, da naša bijela vina kakvoćom još uvijek zaostaju za bijelim vinima Njemačke, Austrije, Južnoafričke Republike, Kalifornije, Australije, Italije i drugih zemalja, vinima koja na svjetskom tržištu postižu visoku cijenu. Ne plediramo na unificiranje kvalitete bijelih vina, jer vino svoju individualnost postiže samo onda ako nosi

obilježje sorte, godišta, ekologije – ali i tehnologije. No, želimo li proizvoditi vino za tržište, moramo slijediti i tržišno vrednovati trend kakvoće, koji neovisno o podrijetlu podrazumijeva svjetliju boju, pitkost, svježinu i sklad okusa.

Najveći broj naših kvalitetnih crnih vina s oznakom kontroliranog podrijetla, kako iz južnih tako i iz sjevernih vinogorja, u promet dolazi vrlo rano, najčešće već i nekoliko mjeseci nakon berbe. Karakterizira ih dobra obojenost, no okusom su najčešće neharmonična, tvrda i neuglađena, ponekad prenašlašene oporosti i trpkocē. Nedostaje im mekoće i zaobljenosti i okusa, voćnog karaktera, svježine i pitkosti. Iako u pojedinim područjima, poglavito Istri i Dalmaciji, postoje izuzetni uvjeti za proizvodnju crnih vina, koja optimum kakvoće mogu postići tek duljim dozrijevanjem u drvu, takva su vina u nas vrlo rijetka. Kod pojedinih proizvođača u Slavoniji, Istri i dijelu Dalmacije ipak se uočava pomak, sve veća se pažnja pridaje adekvatnoj vinifikaciji, ali i postupcima dorade i njege vina, te pronalaženju optimalnog vremena dozrijevanja vina u drvu i optimalnog roka punjenja vina u boce.

Našim vinima, neovisno o podrijetlu, u većini slučajeva nedostaje uglađenost, elegancije i doradenosti. U dosta slučajeva padamo na abecedi kultiviranog vinarenja i tržišnog pristupa kakvoći, jer se potrošaču ne jamči deklarirana kakvoća vina. To znači da kakvoća deklarirana na boci, često nije identična kvaliteti u boci. Zbog nepoštivanja zakonskih propisa od strane proizvođača, ali i zbog slabe kontrole kvalitete vina u prometu, sastav i kakvoća vina s oznakom kontroliranog podrijetla često ne odgovaraju podacima u rješenju o stavljanju tog vina u promet. Prema istraživanjima provedenim u Zavodu za vinarstvo Agronomskog fakulteta, od ukupno analiziranih 13 vrhunskih bijelih i crnih vina uzetih iz prometa, čak ih 12 nije ispunilo kriterije sastava i organoleptičnih svojstava za deklariranu kvalitetnu kategoriju. Od 12 istraženih kvalitetnih vina uzetih iz prometa, 5 ih nije udovoljilo. Promjene ustanovljene u sastavu i degradirana organoleptična svojstva vina bilo je teško objasniti samo na osnovi neadekvatnih uvjeta čuvanja vina u trgovinama ili u ugostiteljstvu.

Donošenjem Zakona o vinu u svibnju 1995. godine “uređuje se proizvodnja i promet grožđa za preradu u vino, proizvodnja i promet vina i drugih proizvoda od grožđa i vina”. Uređuje se “osnivanje Zavoda za vinogradarstvo i vinarstvo, vođenje vinogradarskog katastra, te uređuju druga pitanja važna za provođenje jedinstvenog sustava u svezi proizvodnje i prometa grožđa, vina i drugih proizvoda”. Kako još mnoge odrednice ovog Zakona nisu saživjele, a Pravilnik iz 1978. g. ostaje na snazi do donošenja određenih pobližih propisa,

kao i neki članci Zakona o vinu iz 1976. i 1993. g. jasno je da postoje mnoge poteškoće u proizvodnji i prometu grožđa i vina.

Počela je radom i Komisija za izradbu Zakona o poljoprivrednom sjemenu i poljoprivrednom sadnom materijalu. Nacrtom prijedloga Zakona o zaštiti biljnih sorti uređuje se način i postupak zaštite biljnih sorti, dodjela i zaštita oplemenjivačkog prava. Međutim, s vinogradarskog stajališta, nije dovoljno definiran postupak provjere i priznavanja sorti i klonova vinove loze i podloga, a potpuno je izostavljeno pitanje introdukcije.

SMJERNICE ZA RAZVOJ VINOGRADARSTVA I VINARSTVA

Neprijeporno je da specifične ekološke prilike Hrvatske i raznolikost autohtonog, udomaćenog i introduciranog asortimana, uz dugu tradiciju, suvremeno znanje i tehnologiju mogu dati prepoznatljive kvalitetne i vrhunske proizvode. Takve, koji će naći svoje mjesto u domaćoj potrošnji i turizmu, ali i na izbirljivom svjetskom tržištu. Posebice ako potječu iz ekološki čistih zona, što u nas nije rijetkost.

Promicanje vinogradarstva i vinarstva kao bitnog, a najčešće nepravedno zapostavljenog segmenta hrvatskog gospodarstva, znači stimuliranje proizvodnje i potrošnje kvalitetnih i vrhunskih vina. Za inozemno tržište valja se izboriti malim serijama vina od naših autohtonih sorata, vina vrhunske kakvoće, prepoznatljivih i karakterističkih svojstava. Kakvoća vina je imperativ njegova trženja. Prvenstveno je uvjetovana sortom i ekologijom, potom vrhunskom tehničkom, tehnološkom i stručnom osposobljenošću vinarija, kao i strogim vinskim propisima, te njihovom rigoroznom provedbom radi verifikacije kvalitete u proizvodnji i prometu.

Mišljenja smo da bi za pojedina vinogradarska područja Hrvatske bilo neophodno razraditi koncepcije tehnološko-tehničkih cjelina i propisati smjernice tehnologije od berbe grožđa do punjenja vina u boce, uvažavajući specifičnosti pojedinog vinogorja i šireg područja. To bi zasigurno rezultiralo racionalnijim pristupom nabavljanju kvalitetne i adekvatne opreme, posebice za manje obiteljske vinarije, ali bi se i osigurala autentičnost i prepoznatljivost vina pojedinog vinogorja. Pri proizvodnji vina općenito veću pažnju treba posvetiti optimalnom roku i načinu berbe grožđa, izboru grožđa namijenjenog proizvodnji pojedinih kvalitetnih kategorija vina, racionalnoj obradi i hlađenju

fermentaciji bijelog mošta, racionalnoj primjeni čistila i postupaka stabilizacije u doradi vina. Kod bijelih vina trebalo bi naći optimalno razdoblje dozrijevanja u reduktivnim uvjetima boce, što podrazumijeva i održavanje optimalnih uvjeta temperature i vlage u skladišnim prostorima, ali i u trgovini i ugostiteljstvu. U tehnologiji proizvodnje crnih vina vrhunske kakvoće, posebice onima od naših autohtonih sorti, treba propisati obvezatno dozrijevanje u drvenom sudu, ali i optimalno vrijeme odležavanja u boci prije stavljanja u promet. U vinogorjima Dalmacije, ali i Istre treba poticati proizvodnju prirodnih desertnih vina, za koja postoje prirodni preduvjeti, tradicija, ali i interes na tržištu vina.

Po uzoru na naprednije vinogradarske zemlje Europe, kao i radi sve oštrijih kriterija u pogledu kakvoće vina, potrebno je tržišnim i svim drugim mjerama poticati napuštanje nevinogradarskih položaja. Nove bi vinograde trebalo podizati samo na najboljim položajima uz sve potrebne istraživačke i izvedbene radove. Bolje organiziranje i djelovanje poljoprivredne stručno - savjetodavne službe u ovom segmentu i odgovarajući modeli tržišno orijentirane proizvodnje sa svim neophodnim elementima, od investiranja, odnosno povoljnog kreditiranja, do plasmana finalnog proizvoda i financijske računice, trebali bi osigurati dalji napredak cjelokupne vinogradarsko-vinarske proizvodnje. I u razvoju vinogradarstva i vinarstva u prvom je planu, dakle, obiteljsko gospodarstvo i privatno poduzetništvo. Stoga je u tom pravcu potreban određeni napor i učinkovita potpora. Ne samo u premiranju proizvodnje grožđa, kao sada na otocima i poluotoku Pelješcu, nego još više pri podizanju vinograda na najboljim položajima, gdje je proizvodnja znatno skuplja, ali se može postići vrhunska kakvoća. Održavanju i razvoju mogu znatno doprinijeti i olakšice pri nabavci opreme i mehanizacije, poticanje stvaranja proizvođačkih udruga ili zadruga radi lakše nabave i potpunijeg iskorištavanja kapaciteta i lakšeg rješavanja svih problema u nizu od proizvodnje grožđa do plasmana vina.

Korisno bi bilo održati i još neprivatizirane kvalitetne tehničko-tehnološke cjeline velikih vinogradarsko-vinarskih poduzeća radi očuvanja proizvodnje kvalitetnih i vrhunskih vina, uključujući u to i veliki dio obiteljskih gospodarstava bez ikakve ili dovoljno kvalitetne opreme za takvu proizvodnju. Slično npr. zadružnim cantinama u Italiji.

Dobro gospodarenje i provođenje ispravne gospodarske politike u vinogradarsko-vinarskoj djelatnosti nije moguće bez poznavanja stvarnog stanja površina vinograda i njihove strukture (sorte, podloge, starost itd). Prethodno izloženi podaci o površinama, proizvodnji grožđa itd. pokazuju da još nemamo

dovoljno dobar i pouzdan sustav prikupljanja takvih podataka. Zato je nužno što prije oživotvoriti sve odrednice Zakona o vinu. Među ostalim pristupiti i izradbi vinogradarskog katastra, kao sastavnog i obveznog dijela podjele vinogradarskih područja i institucije kontroliranog podrijetla vina. Ona je dostigla određenu razinu, s kojom nismo zadovoljni, te je treba oblikovati u još djelotvorniju instituciju, kakve postoje i u drugim vinogradarskim zemljama.

To ujedno podrazumijeva i reviziju Pravilnika iz 1978. g. i izradbu Zakona o poljoprivrednom sjemenu i poljoprivrednom sadnom materijalu i svih potrebnih pratećih propisa u skladu s propisima Europske unije i Međunarodnog ureda za lozu i vino (O.I.V.). No, sve to nije dovoljno ako se ne osigura potreban nadzor u svim segmentima proizvodnje i prometa, odnosno učinkovit rad inspeksijskih službi. Za unapređenje i prezentaciju vrijednosti i mogućnosti našeg vinogradarstva i vinarstva u svijetu značajno bi bilo učlanjenje Republike Hrvatske, kao poznate vinogradarsko vinarske zemlje u O.I.V. i C.I.D.E.A.O. (Međunarodni centar za dokumentaciju i proučavanje zaštite geografskog podrijetla vina i drugih proizvoda vinove loze sa sjedištem u Alessandriji - Italija).

Tek na osnovi poznavanja stvarnog stanja površina i njihove strukture, uz bilancu potreba, uz zakonsku i pratećim propisima dobro uređenu regulativu, te uz financijsku i stručno - znanstvenu potporu, moguće je usmjeravati sve elemente potrebite za održivost i daljnji razvoj vinogradarstva i vinarstva. To je osnovica i za bilanciranje potreba reprodukcijanskog materijala. Za uspostavu mreže rasadnika, matičnjaka loznih podloga i plemki, te suvremenu proizvodnju prvorazrednog bezvirusnog sadnog materijala, služeći se pri tome masovnom i individualnom klonskom selekcijom, kao i primjenom kulture tkiva. U cijelom tom kompleksu značajno mjesto mora imati struka tj. primjena rezultata istraživanja u praksi. Posebna je uloga i odgovornost znanosti, odnosno znanstveno - istraživačkih institucija, koje svojim radom mogu mnogo pridonijeti rješavanju cjelokupne problematike na svim razinama. Osim stručnjaka potrebna je odgovarajuća oprema kao i sredstva.

U ovakvom općem pristupu tako kompleksnoj i specifičnoj problematici kao što je vinogradarska i vinarska proizvodnja nemoguće je ulaziti u pojedinosti, bilo regulativne ili stručne, odnosno znanstvene naravi, ma koliko važni bili, ali se ipak može doći do polazne osnove za definiranje toliko potrebne strategije razvoja ove djelatnosti unutar strategije razvoja agrara u cjelini.

ZAKLJUČCI

Na osnovi svega iznijetog može se zaključiti sljedeće:

1. Republika Hrvatska ima dugu tradiciju i vrlo povoljne ekološke uvjete za uzgoj vinove loze i proizvodnju vina.

2. Ti specifični i raznoliki uvjeti nisu ni približno dovoljno iskorišteni. Što više, karakteristično je stalno smanjivanje površina pod vinogradima. Posebice u priobalju, na otocima i na tipičnim vinogradarskim položajima u kontinentalnom području. Tu je proizvodnja teža i skuplja, ali može dati kvalitetna i vrhunska vina kao prepoznatljiv hrvatski proizvod.

3. Nepovoljan je odnos troškova proizvodnje i finalnog proizvoda - vina. U mnogim je vinogradima veliki broj praznih sadnih mjesta. Nepovoljna je starosna struktura, na većem dijelu obiteljskog posjeda i sortna struktura, a mnoga su domaćinstva staračka.

4. Stoga je potrebno tržišnim i svim drugim mjerama poticati podizanje vinograda, naročito na najboljim položajima, uz svu potrebnu pomoć stručno - savjetodavnih službi.

5. Logično je posebno poticati individualne proizvođače tj. obiteljska gospodarstva, jer osim domaće loze i hibrida posjeduju 91.30% od ukupno 46 000 ha vinograda na američkim podlogama. No, u tom je pravcu potreban određeni napor i svekolika potpora, jer su to uglavnom male rascjepkane površine, većinom stariji vinogradi, često šarolikog i nekvalitetnog asortimana, a rijetka su gospodarstva s 5, 10 ili više ha vinograda. Brojna napredna obiteljska gospodarstva, koja su se do sada istakla kvalitetom svojih vina, obuhvaćaju za sada tek nešto preko 300 ha od ukupno 37 455 ha zaštićenih površina, a proizvode tek oko 3% od ukupne količine zaštićenih vina u Hrvatskoj. Povećanje posjeda, olakšice pri nabavi opreme i mehanizacije, poticanje stvaranja udruga ili zadruga proizvođača zasigurno bi pridonijeli njihovom bržem razvoju.

6. Do konačne pretvorbe i privatizacije ne bi bilo dobro zapostaviti ni značenje kvalitetnih tehničko - tehnoloških cjelina velikih vinogradarsko-vinarskih poduzeća i zadruga radi očuvanja proizvodnje određenih kvalitetnih i vrhunskih vina, uključujući u to i veliki dio obiteljskih gospodarstava bez ikakve ili dovoljno kvalitetne opreme za takvu proizvodnju.

7. Suvremenu tržišnu koncepciju treba zasnivati na proizvodnji vina vrhunske kakvoće, posebice vodeći računa o autohtonim vinskih sortama. Za

pojedina vinogradarska područja Hrvatske bilo bi potrebno razraditi smjernice i propisati tehnologiju od berbe grožđa do punjenja vina u boce, uvažavajući specifičnosti pojedinih vinogorja, kako bi bilo moguće proizvoditi i male serije vina prepoznatljivih i karakterističnih svojstava.

8. Dobro gospodarenje i provođenje ispravne gospodarske politike u ovoj širokoj i specifičnoj djelatnosti, od sadnog materijala i proizvodnje grožđa do proizvodnje vina, prometa i potrošnje, nije moguće bez poznavanja stvarnog stanja i strukture površina pod vinogradima. Bez odgovarajućih zakona, pravilnika i pratećih propisa izrađenih u skladu sa strukom, znanošću i odgovarajućim rješenjima u zemljama EU, EEZ i svjetskim strukovnim organizacijama O.I.V. i C.I.D.E.A.O. Učlanjenjem u svjetske strukovne organizacije pridonijeli bi unapređenju i predstavljanju vrijednosti i mogućnosti našeg vinogradarstva i vinarstva u svijetu. No, sve to ne bi bilo dovoljno ako se ne osigura potreban nadzor u svim segmentima vinogradarsko-vinarske proizvodnje i prometa proizvoda na tržištu, odnosno učinkovit rad inspekcijskih službi.

LITERATURA

- Fazinić, Melita (1994.): Zaštita kontroliranog podrijetla vina. Prvi hrvatski Kongres vinogradara i vinara, Zagreb, 27-29. 6., 24-33.
- Herjavec, Stanka (1994.): Stanje i mogućnosti razvoja vinarstva u Hrvatskoj. Prvi hrvatski Kongres vinogradara i vinara, Zagreb, 27-29. 6., 43-55.
- Maleš, P. (1994.): Značaj i uloga znanstveno-istraživačke djelatnosti u vinogradarstvu i vinarstvu Republike Hrvatske. Prvi hrvatski Kongres vinogradara i vinara, Zagreb, 27-29. 6., 16-23.
- Matulić, F. (1994.): Značaj vinogradarstva i vinarstva za gospodarstvo Republike Hrvatske. Prvi hrvatski Kongres vinogradara i vinara, Zagreb, 27-29.6., 3-15.
- Milat, V., Juroš, I., Ljiljana Skočić-Gašparac (1994.): Organizacija i marketing u vinogradarstvu i vinarstvu Hrvatske. Prvi hrvatski kongres vino-gradara i vinara, Zagreb, 27-29. 6., 56-73.
- Mirošević, N. Kozina, B. (1994.): Vinogradarsko rasadničarstvo u Hrvatskoj u projekciji razvitka. Prvi hrvatski Kongres vinogradara i vinara, Zagreb, 27-29.6., 34-42.
- Mirošević, N., Maleš, P. (1994.): Temeljne odrednice razvitka hrvatskog vinogradarstva i vinarstva. HAZU. Znanstveni skup Poljoprivreda i proizvodnja hrane u novom europskom okruženju, Zagreb 139-144.

Statistički ljetopis Republike Hrvatske za 1995. godinu, Zagreb.

Arhiv Zavoda za vinogradarstvo, Agronomski fakultet, Zagreb.

Arhiv Zavoda za vinarstvo, Agronomski fakultet, Zagreb.

Adresa autora - *Author's address*:

Primljeno: 16. 03. 1996.

Prof. dr. Rudolf Bišof

Doc. dr. Stanka Herjavec

Agronomski fakultet

10000 Zagreb, Svetošimunska 25